



על מנהיגי ישראל ממשה רבנו ועד ימינו

חבר הכנסת דניאל בן-סימון

והמית דור שלם על שום שנציגו מסרו עדות שקר. ורק שני מורדים – יהושע בן נון וכלב בן יפונה, שלא סרו למרות הרוב ודיברו) אמת - הפכו לגיבורים וסללו את הדרך לארץ-ישראל.

חלפו כמעט 40 שנה, ומשה רבנו שוב מתייצב, הפעם להנחיות אחרונות לפני הכניסה. גם אחרי ששבע מרורים מהם, הוא עדיין רוחש אהבה לבני עמו. פה ושם הוא מקניט אותם על קטנות אמונתם ועל התמכרותם למשפטיזציה. כמעט כל אדם מסוכסך עם רעהו, וכל קבוצה, קטנה ככל שתהיה, דורשת שיעמוד לרשותה שופט שיכריע בסכסוכים שבין חבריה.

חשתי הזדהות מיידית עם משה בפנייתו - בגוף ראשון, ספק בתחינה ספק מתוך ייאוש: "לא אוכל לבדי שאת אתכם". כמה נכון. כמה כפוית טובה וכמה קצרת ימים היא תהילת המנהיג; יום אחד הוא נישא על כפיים, ולמחרתו הוא מושפל ומוקע. לא השתנה הרבה בשליחות הציבורית מאז ימיו של משה רבנו.

כל תחנות חייו של משה הן בעצם הקדמה לרגע האמתי, שבו יתיישבו בני ישראל בארץ-ישראל, וכל הפרשה הזאת היא ניסיון, נואש למדי, לתקן את דרכיו של העם, שלא החמיץ הזדמנות לחטוא וללכת נגד דרכי האל.

עכשיו, משבאו בני ישראל על עונשם, לא פעם אחת ולא פעמיים, קיווה משה שיגיעו אל הארץ המובטחת אחרי שעברו תיקון פנימי. בשלב זה, עדיין אין ההמונים שצעדו 40 שנים במדבר סיני, יודעים שמנהיגם המותש, שמתקרב לשנתו ה-120, לא יזכה להצטרף אליהם, אלא ימצא את מותו בטרם עת, במונחים של הימים המקראיים ההם, אחרי שנאלץ להסתפק במבטי ערגה אל הארץ החדשה. כמו חייל אלמוני, שמקום קבורתו לא נודע, כך נקבר אחד המנהיגים היותר-מוערכים בתולדות העם היהודי.

וכן, מותש, שבע מרורים ומתקרב לסוף חייו, מגיע משה רבנו אל סוף המסע הבלתי-ייאמן שלו. רק אלוהים יודע - מי אם לא הוא, שהטיל על משה משימה כה לא אנושית - מה עבר עליו. כי להנהיג יהודים זאת משימה שאין קשה ואכזרית ממנה. יש לציין, שמאז לא השתנה הרבה; עם ישראל עדיין אוכל את מנהיגיו אחרי שסגד להם. במונח זה לא התחוללה מהפכה ביחסים המורכבים בין עם ישראל למנהיגיו.

כעת מגיע משה רבנו אל התחנה האחרונה בחייו. בעוד זמן מה הוא אמור להוביל את בני ישראל אל שער הכניסה לארץ-ישראל. ובאיזה מחיר! מה לא עשו כדי להישאר במצרים? מה לא עשו כדי להנציח את המשטר הבורגני שבו חייו? מה לא הקריבו כדי להמשיך לסגוד למנעמי החיים?

בשלב זה, על סף הכניסה לארץ-ישראל, פונה משה בשארית כוחותיו אל ההמונים המתגודדים סביב שארית מנהיגותו. בעוד כמה שבועות או חודשים הוא עומד להשיב את נשמתו לבורא. כבר אין לו ציפיות, ואין באמתחתו עוד תחמושת רוחנית כדי לקבץ מה שנותר מצאן מרעיתו.

הוא מזכיר להם חטאים ועוונות מזמנים אחרים, ובייחוד מתעכב על פרשיית הריגול שהסעירה את העם כמה עשורים לפני. זה התחיל כאשר שיגר את כל ראשי הקואליציה שלו כדי להכין את הקרקע לבניית אומה יהודית חדשה על אדמת ארץ-ישראל. 12 בסך הכול, כמספר השבטים. הוא שלח אותם כחיל חלוץ להסתנן לארץ-ישראל ולהביא רשמים מהחיים שם. והם, בשובם, לא חסכו שום תיאור כדי להבאיש את ריחה של הארץ החדשה. "ארץ אוכלת יושביה", העידו בפניו.

כזכור, רק שניים מחברי הקואליציה העזו לחלוק על דעת הרוב. אלוהים, בחרון אפו, הטיל על בני ישראל עונש אכזרי

חלפו כמעט 40 שנה, ומשה רבנו שוב מתייצב, הפעם להנחיות אחרונות לפני הכניסה. גם אחרי ששבע מרורים מהם, הוא עדיין רוחש אהבה לבני עמו...

כמה כפוית טובה וכמה קצרת ימים היא תהילת המנהיג; יום אחד הוא נישא על כפיים, ולמחרתו הוא מושפל ומוקע. לא השתנה הרבה בשליחות הציבורית מאז ימיו של משה רבנו.

מה בפרשה

משה רבנו פותח בנאום הפרידה שלו מעם ישראל, ומנצל את הנאום כדי לסקור את הקורות את עם ישראל החל ביציאה ממצרים וכלה במאורעות הסמוכים לכניסה לארץ, ולהוכיח את העם על חטאיו. במסגרת זו הוא מתאר את האצלת סמכויות ההנהגה והשיפוט לזקני ישראל, וכן את הקמת מערכת המשפט ואת קביעת כללי האתיקה לשופטים. מכאן הוא עובר לתיאור חטא המרגלים והעונש שהוטל על העם בעקבותיו, ומתאר גם את הניסיון לעלות לארץ ללא רשות ה' ואת כישלונו.

את הפרשה חותמים תיאורי התמודדויות ראשוניות של בני ישראל עם עמי כנען שבגבולם נדרשו לעבור בדרך אל הארץ המובטחת. משה מתאר את המעבר בגבול בני שעיר, מואב ועמון, שלא הסכימו לאפשר לבני ישראל לעבור בארצם, ואת האיסור לפתוח במלחמה נגדם, ומנגד, את המעבר בארצות מלכי האמורי, סיחון מלך חשבון ועוג מלך הבשן, שלא הניחו לבני ישראל לעבור בגבולם ובארצם, ובעקבות כך נלחמו בהם בני ישראל וניצחו. בסיום הפרשה משה מזכיר את חובתם של בני ראובן וגד לצאת בראש צבאות ישראל ולא לשוב לנחלתם בעבר הירדן המזרחי עד לסיום המוצלח של כיבוש הארץ.

קריאה שנייה - תוכחה לאחר מעשה וביקורת בזמן אמת

חנה פרידין, מנהלת הוועדה לענייני ביקורת המדינה

הפרשה פותחת בפסוק **"ויהי בארבעים שנה... דבר משה אל בני ישראל"** (דברים א', ג). לדעת רש"י, משה פונה אל בני ישראל דווקא בשעה זו, כדי להוכיחם "סמוך למיתתו". לעומתו, ה"ספורנו" מסביר שעיקר הנאום נועד ל"החזיר להם כל התורה", כלומר, לשנן שוב את מצוות התורה באוזני העם. הרב מנחם מנדל שניאורסון, הרבי מלובוביץ', כתב ששני הפירושים אינם סותרים זה את זה; בספר דברים, המכונה גם "משנה תורה", יש גם דברי תוכחה וגם חזרה על כל התורה כולה. החזרה נועדה להדגיש **בזמן אמת** את הצורך להקפיד על התנהגות ההולמת את רוח התורה, ואילו התוכחה נועדה להעביר ביקורת בדיעבד על התנהגות לקויה.

בישראל, כבמדינות רבות בעולם, מקובל שביקורת נערכת לאחר מעשה, אלא אם כן יש סיבה כבדת משקל המצדיקה לעריכת ביקורת בזמן האירוע ממש, כגון במצב שיש חשש לנזק חמור ובלתי הפיך שעלול לנבוע מהמעשה, אם לא יבוקר לפני שיושלם.

דברי תוכחה וביקורת בזמן אמת מוצאים אנו בהפטרה של פרשת דברים, הפטרת "חזון". בהפטרה זו אנו קוראים על ישעיהו הנביא, המבקר את העם ואת השחיתות שפשטה בו: **"כספך היה לסיגים סבאן מהול במים שרין סוררים וחברי גנבים"** (ישעיהו א', כג); הוא אומר זאת, בתקווה שדבריו לא ייפלו על אוזניים ערלות ויהיה בכך די לחסוך פורענות מן העם. הנביא אינו מסתפק בהצבעה על הכשלים, אלא גם מציע דרך תיקון, בבחינת **"ביקורת בונה"**: **"רחצו, הזכו, הסירו רע מעלליכם... חדלו הרע"** (שם שם, טז), ורק אז יתקיים בנו: **"ואשיבה שפטיך כבראשונה ויעצין כבתחילה אחרי-כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה"** (שם שם, כו).

פרשת דברים והפטרת "חזון" נקראות תמיד בשבת שלפני תשעה באב, יום חורבן שני בתי המקדש, ויש בכך כדי ללמדנו שעל מנת למנוע חורבן ולזכות לגאולה, עלינו להיות קשובים לביקורת, בין זו הנעשית בדיעבד בין זו המושמעת בזמן אמת.

במצוות החוק - מינוי שופטים

על-פי מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת בעניין "שיטות מינוי שופטים לערכאות עליונות"

הקהילות ("הרשות המבצעת"), במגמה לשלול תלות של הדיין בבני הקהילה, ואילו בקהילות אחרות, שבהן לא היה שלטון מאורגן וריכוזי, בחרו בני הקהילות את הדיינים, ו"יתרונה של שיטה זו היא שהדיין נבחר מתוך הקהילה, והוא רגיש לבעיות ולמצוקות שבה".

במסמך הוצגו שלוש שיטות עיקריות של מינוי שופטים, המקובלות בעולם. בשיטה אחת ניתנת סמכות המינוי לעם או לנציגיו, **חברי הרשות המחוקקת** - כך מקובל בארה"ב (הנשיא מציע מועמד, הסנאט מאשר והנשיא ממנה), בליטא ובגרמניה (במינוי לבית המשפט לחוקה). בשיטה אחרת ניתנת סמכות המינוי לנציגי **הרשות המבצעת**, באופן עצמאי (באוסטרליה וביפן) או בהתייעצות עם נציגי הרשות השופטת (באירלנד, בשבדיה ובגרמניה). בשיטה שלישית, הנהוגה בצרפת ובספרד, מורכב **גוף בוחר שמעורבים בו נציגי הרשות המבצעת והרשות השופטת**. השיטה הנהוגה בישראל, על-פי סעיף 4(א) לחוק-יסוד: השפיטה, היא ייחודית, במובן זה שהיא יוצרת **גוף ממנה שמעורבים בו נציגי כל שלוש רשויות השלטון, ולצדם נציגי לשכת עורכי-הדין**.

לאחרונה הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק שנועדה לתת בידי חברי ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת סמכות לאשר או לפסול מועמד לכהונת שופט בית-המשפט העליון. מצדדי ההצעה טוענים שהחוק, אם יתקבל, יחזק "את משקלה ומעמדה של הרשות המחוקקת ואת מעמדם של נציגי הציבור בהליכי בחירת השופטים" (מתוך דברי ההסבר להצעה), ואילו המתנגדים להצעת החוק טוענים שבמתן זכות וטו לחברי ועדת החוקה, חוק ומשפט על מינוי שופט יש סכנת פוליטיזציה של השיפוט וכגיעה בעצמאותה של הרשות השופטת.

בנאום הפרידה של משה רבנו מעם ישראל, ערב הכניסה לארץ, עוסק משה גם במינוי שופטים ובחובות האתיות המוטלות עליהם: **"... הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידיעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם... ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר, שמע בין אחיכם ושפלתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו"** (דברים א', ט"ז).

שלוש תכונות נדרשות מהמועמד לשיפוט: שתיים מהן הן בעלות אופי אינטלקטואלי-מקצועי: השופט נדרש לדעת את החוק ("חכמים"), ולדעת ליישמו על דרך ההיקש גם בסוגיות שהמחוקק לא נתן דעתו עליהן ("נבונים").

משמעותה המעשית של התכונה השלישית ("ידועים לשבטיכם") אינה ברורה. **לפי הרמב"ן**, משמעותה היא שלציבור יהיה אמון בשופט, עד ש"הכול אומרים: ראוי זה להיות שופט". **לפי הרמב"ם** תכונה זו מבטאת את יכולת השופט "לרדת אל העם" ולחוש אמפתיה למי שבאים לפניו. לדבריו, אנשים שהם "ידועים לשבטיכם" הם כאלה ש"רוח הבריות נוחה מהם" (משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק ב', הלכה ז'), משום שהם "בעלי עין טובה, ונפש שפלה, וחברתן טובה, ודבורן ומשאן נבחת עם הבריות" (שם).

אחת הסוגיות המעוררות עניין רב בציבור היא הרכב הגוף הבוחר את השופטים. מנוסח הפסוקים ("הבו לכם") אפשר להסיק שהבחירה מסורה לעם או לנציגיו, חברי הרשות המחוקקת.

במסמך של מרכז המחקר והמידע של הכנסת שדן בסוגיה זו ("שיטות מינוי שופטים לערכאות עליונות" - סקירה משווה) הוצגה סקירה היסטורית של ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום משפט עברי במשרד המשפטים, שלפיה בחלק מקהילות ישראל מונו הדיינים בידי ראשי